

Тунджер Джюдженоглу є визнаним авторитетом у сучасній турецькій драматургії. Він народився 10 квітня 1944 року в Чорумі. Вищу освіту отримав у Анкарському університеті, на факультеті філології, історії та географії. Живе в Стамбулі. Є членом президії Співки письменників Туреччини, художньої ради Генерального управління державних театрів, турецького відділення ПЕН-клубу, працює консультантом у видавництві «Мітос Бюют», яке спеціалізується на виданнях театральної тематики, керує секцією драматургії у видавництві «Папірус», а також викладає у Приватній консерваторії Мистецького центру Мюждага Гезена (Туреччина) та в Близькосхідному університеті (Кіпр). Першу п'єсу («Хто в ліс, хто по дрова») написав у 1972 році. За довгі роки своєї літературної праці Тунджер Джюдженоглу став лауреатом численних літературних премій (17), дві з яких йому присуджено за межами Туреччини – в Югославії і Голландії. Його п'єси ставлять у більш ніж сорока країнах світу.

П'єсу «Лавина» драматург написав у 2001 році. З того часу «Лавина» ставилася в Туреччині, Росії (вісім театрів), Азербайджані, Казахстані (чотири театри), Грузії (три театри), Румунії, Болгарії, Польщі, Бельгії. У квітні 2011 року відбудеться прем'єра п'єси в Японії. Тривають репетиції в Німеччині та Сербії.

Тунджер Джюдженоглу
драматург (м. Стамбул)

ЛАВИНА

Хіба лавина: це тільки природне явище?

Це було в 1987 році. Я працював на кіностудії... Одного дня ми бесідували з чудовим режисером, моїм другом Юсуфом Курченлі. Він розповів мені одну цікаву річ... «У східній Анатолії, в місцині, з усіх боків оточеній горами, люди не можуть голосно розмовляти, сміятися, коротко кажучи, шуміти... Тому що гамір може викликати лавину... Цікаво те, що лавина загрожує їм дев'ять місяців на рік... Ці люди лише три місяці на рік можуть кричати, стріляти, влаштовувати свята, грати весілля, народжувати дітей...» Тобто всі радощі життя тут вміщуються в ті три місяці, коли немає загрози лавини... А решта дев'ять місяців? Заціпеніле, німотне життя, сповнене тривоги й страху... Мене це зачепило за живе, я мусив написати про це п'єсу. Але як розповісти про цю вражаючу ситуацію, які засоби для цього використати? Як вкласти це в сюжет, за яким глядач слідкував би, не втрачаючи цікавості? Як зробити цей матеріал сценічним? Крім того, якщо я опишу винятково природне явище, що це дасть моїй п'єсі? Як, відштовхнувшись від цієї ситуації, вийти на універсальні проблеми? Ось із такими міркуваннями вирушив я у свою творчу подорож. І написав: Лавина: це не тільки природне явище... Можливо, ми просто вигадали цей страх... У добру путь!

Тунджер Джюдженоглу

© Tuncer Cücenoglu, 2001

© Олександр Кучма (пер. з тур.), 2011

Сценічне оформлення.

Інтер'єр одноповерхового гірського будинку в невеликому поселенні, з усіх боків оточеному горами... Крізь шибки видно бурульки, що звисають із даху. На стіні висять дві рушниці, дулами одна до одної, прикладами врізнобіч. У тому, як їх розвішано, є певна естетика. Ліворуч – кімната. Посередині – велика вітальня. Праворуч від нього – двері до ще однієї кімнати. На задньому плані – вхідні двері. У вітальні зроблено примітивну пічку. Поруч із нею рівненько складено дрова. Підлога застелена килимами, невеличкі килимки висять і на стінах. Тут же, у вітальні, стоїть великий барабан і палички до нього. Вони ніби чекають собі в куточку, коли ж уже можна буде подати голос... У кімнаті ліворуч сплять МОЛОДА ЖІНКА і МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК. У вітальні біля пічки примостилася СТАРА ЖІНКА, підвівши очі до стелі. Напівдрімає. Поруч із нею: спить СТАРИЙ ЧОЛОВІК, нерухомий, мов мрець. Його одразу навіть важко помітити. В кімнаті праворуч сплять ЧОЛОВІК і ЖІНКА. Ліжок немає, матраци розстелено прямо на підлозі. Кімнати не розділено стінами. Взагалі вся картина не реалістична, а символічна... Панує повна тиша... Ця тиша зберігатиметься до кінця вистави. Всі дійові особи намагаються пересуваються по сцені майже беззвучно. Таке враження, що це уповільнене кіно. Всі розмови аж до самого фіналу ведуться пошепки. Глядач повинен відчувати, що герої остерігаються голосно розмовляти, шуміти, і цей страх дедалі зростає.

Дійові особи:

СТАРА ЖІНКА: Сімдесят років. Ще нівроку. Щоб викликати співчуття, вдає, що не може ходити.

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: Вісімдесят років. Ходить лише з ціпком.

МОЛОДА ЖІНКА: Вісімнадцять років. Вагітна.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Двадцять років.

ЧОЛОВІК: П'ятдесят років.

ЖІНКА: Сорок п'ять років.

ПОВИТУХА: Сорок років.

ГОЛОВА РАДИ СТАРІЙШИН (Чоловік): Сімдесят п'ять років.

СТАРИЙШИНА: ЖІНКА: Сімдесят років.

СТАРИЙШИНА: ЧОЛОВІК: Шістдесят років.

1-ий ВАРТОВИЙ: Тридцять п'ять років.

2-ий ВАРТОВИЙ: Тридцять п'ять років.

Час: Наші дні.

Місце: Будь-яка країна.

Дія перша

Повільно сходить сонце... Не гавкають собаки, не співають півні... Повна тиша... Світанок проливається крізь шибки неймовірно білим саявом... А тиша тим часом стає все пронизливішою...

СТАРА ЖІНКА, спершу переконавшись, що всі сплять, підводиться з ліжка. Беззвучно

йде в туалет. Через деякий час повертається, бере щось на кухні, похапцем їсть, слідкуючи тим часом, щоб ніхто її не помітив...

МОЛОДА ЖІНКА, поморщуючись, випростовується на ліжку. Видно, що їй щось болить. Вона якусь хвилинку вагається, будити чоловіка, чи ні. Вирішує не будити, беззвучно встає з ліжка. Помітно, що вона вагітна.

СТАРА ЖІНКА відчула, що зараз прийде МОЛОДА ЖІНКА. Запхнувши решту до рота, вона шмигає в ліжку. Вдає, що спить. Навіть, щоб викликати співчуття МОЛОДОЇ ЖІНКИ, вона зсуває з себе ковдру... МОЛОДА ЖІНКА спочатку беззвучно проходить у вітальню, потім виходить у туалет. СТАРА ЖІНКА поглядом стежить за МОЛОДОЮ ЖІНКОЮ... Через якийсь час МОЛОДА ЖІНКА повертається до вітальні. Їй наче полегшало. Вона намагається ступати беззвучно. Думаючи, що СТАРА ЖІНКА спить, вона укриває її ковдрою. МОЛОДА ЖІНКА йде до своєї кімнати, а СТАРА ЖІНКА беззвучно дожовує напхане за шoku. Видно, що вона досягла своєї мети і задоволена цим.

МОЛОДА ЖІНКА лягає в ліжку. Тепер ЧОЛОВІК підводиться, виходить із кімнати. Беззвучно пройшовши через вітальню, виходить надвір. СТАРА ЖІНКА знову вдає, що спить. Знову скидає з себе ковдру, знаючи, що чоловік незабаром повернеться. Через якийсь час ЧОЛОВІК повертається. Укриває ковдрою СТАРУ ЖІНКУ. Іде до своєї кімнати. Лягає в ліжку... СТАРА ЖІНКА розплющує очі, примружує їх, повертає голову то праворуч, то ліворуч. Вона залишилась один на один зі своїми думками.

МОЛОДА ЖІНКА раптом підводиться на ліжку. Очевидно, що в неї починаються перейми...

МОЛОДА ЖІНКА: *(Штовхаючи чоловіка)* Вставай...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: *(Спросоння)* Що таке?

МОЛОДА ЖІНКА: Живіт...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Що, живіт?

МОЛОДА ЖІНКА: Болить...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Сходи в туалет.

МОЛОДА ЖІНКА: Ходила...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ну?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Знову починається... Мені страшно.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: *(Невпевнено.)* Що тут страшного?

МОЛОДА ЖІНКА: Що страшного?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ти просто застудилася... *(Нервово)* Що ж іще може бути?

(Пауза.)

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Як ти?

МОЛОДА ЖІНКА: Відпустило.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: От і нема чого боятися.

МОЛОДА ЖІНКА: Мені на якусь хвилинку здалося... Ну...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Що?

МОЛОДА ЖІНКА: Здалося, що це перейми.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Та ну, які перейми...

МОЛОДА ЖІНКА: А чого ж тоді болить?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Роздуває живіт, а ти думаєш, що перейми...

МОЛОДА ЖІНКА: Поворушився... Ворушиться...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: (*Кладе руку дружині на живіт. Щасливо усміхається.*) Як це чудово! Йому наче не терпиться...

МОЛОДА ЖІНКА: Треба ще кілька днів потерпіти...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: (*Бере дружину за руку.*) Викинь ці страхи з голови. Ще місяць терміну... Нема чого боятися. Тут у нас ще ніхто ніколи передчасно не народжував. Хіба тобі моя бабуся не розповідала?

МОЛОДА ЖІНКА: Та було, кажуть, і передчасно...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Це тобі хто сказав?

МОЛОДА ЖІНКА: Моя бабуся...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Але це було дуже давно.

МОЛОДА ЖІНКА: Яка різниця?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: (*Вдає байдужість.*) Ще до того, як ми народились...

МОЛОДА ЖІНКА: Кажуть, вагітну жінку живцем поклали в домовину...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Це вона тобі таке розповідала?

МОЛОДА ЖІНКА: Мамі розповідала, а я почула...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: То було і загуло... Після того вже такого не траплялось... Тобі треба ще трохи поспати!

МОЛОДА ЖІНКА заплющує очі, намагається заснути. Тепер хвилювання наче передається МОЛОДОМУ ЧОЛОВІКОВІ. Він задумливо пестить волосся дружини. Світло, яке лине ззовні, стає просто сліпучим. Але й неймовірна тиша стає ще пронизливішою...

МОЛОДА ЖІНКА: (*Розплющує очі.*) А якби справді почалися рейми?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Цього не може бути.

МОЛОДА ЖІНКА: Чому?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Бо старі люди все порахували.

МОЛОДА ЖІНКА: А вони що, не можуть помилятися?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Не можуть!..

МОЛОДА ЖІНКА: Чому?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Бо якщо вони помиляться, їм самим буде лихо.

(*Пауза.*)

МОЛОДА ЖІНКА: Але ж тобі теж стало страшно...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: А це хіба ненормально?

МОЛОДА ЖІНКА: Ну тоді й мені нормально боятися...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: А я нічого й не кажу... Але ж боятися нема чого. Власне, через два дні небезпека мине... Всі повернуться, навіть коні, віслюки, собаки, корови, вівці, півні з курками... Хоч і на три місяці, а все-таки... А потім ми будемо стріляти з рушниць, і ти народиш...

І наш малюк уперше закричить... І ми не будемо боятися його крику... А він усе кричатиме і кричатиме! І ніхто не буде боятися. Бо небезпека вже минула...

(Пестить волосся дружини.)

Всі співатимуть... І навіть старі діди та баби повпиваються і будуть танцювати на майдані... І так триватиме три місяці... Цілих три місяці!.. А потім, коли випаде перший сніг, ми з тобою візьмемо нашого малюка, і підемо звідси туди, за перевал. Щоб наша дитина росла і не знала, що таке страх... А ті, хто привів худобу, так само підуть із нею назад... Бо коні іржуть, віслюки кричать, собаки гавкають, корови ремигають, півні співають, а кури кудахають... Відкрити тобі тасмницю?

МОЛОДА ЖІНКА: Відкрий.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ми сюди вже не повернемось. Так само, як ті, хто залишив ці краї раніше... Підемо звідси, і будемо жити у своє задоволення... Без страху... А коли відчуємо, що надходить час помирати: от тоді знову повернемось сюди. Так само, як наші батьки...

МОЛОДА ЖІНКА: І влітку не будемо їздити?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ви з сином – ні, а я буду. Адже тим, хто залишається тут, треба привозити харчі на зиму... Тут стільки народу – що вони будуть робити без борошна, без цукру, без солі?

МОЛОДА ЖІНКА: Кажеш, я і син... А звідки ти знаєш, що у нас буде син? А може, народиться дівчинка?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Може... Я просто так сказав...

МОЛОДА ЖІНКА: Але я хочу провідувати маму, тата. Я так сумуватиму за ними, я без них не зможу...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: А що їх тут тримає? Вони можуть поїхати з нами.

МОЛОДА ЖІНКА: Тоді й твої нехай їдуть! Якби ми поїхали всі разом, хоч на якийсь час, то й ти б не їздив...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Мої не поїдуть... Бабця з дідом приїхали сюди помирати... Моїх облиш... Давай подбаємо про нашого малюка. Нехай він виросте, не знаючи страху... *(Не помічає, що дружина заснула.)* Один старий мудрець сказав: «Від страху людина втрачає здатність мислити. Страх – це найгірше, що може бути. Він викривлює людські думки. Нехай хоч діти Ваші не знають страху – цієї потвори, перед якою ми всі тремтимо». Ні, ні, я не можу цього допустити...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК помічає, що дружина спить. Обережно встає, йде до вітальні. СТАРА ЖІНКА вдас, що спить.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Бабусю, ти не спиш, я знаю...

СТАРА ЖІНКА: Що тобі, синку?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Я хочу в тебе щось спитати...

СТАРА ЖІНКА: Питай.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ти нещодавно мамі розповідала... Ну, про жінку, яка передчасно народила... Колись дуже-дуже давно...

СТАРА ЖІНКА: *(Щось запідозривши.)* А чому ти питаєш?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Моя дуже боїться...

СТАРА ЖІНКА: Чого вона боїться? У неї ж нічого такого немає...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Немає, але вона дуже боїться... Вона ж ще молода, нічого не знає... Наслухалась, та й боїться... Та я й сам хвилююся...

СТАРА ЖІНКА: *(Розповідає з задоволенням.)* Я тоді була зовсім молода, як оце твоя. Нас тоді четверо вийшло заміж, молодих дівчат. Такі бучні весілля відіграли... Але до першої шлюбної ночі треба було чекати щонайменше чотири місяці... Нам тоді старі люди все це розповіли... І ми троє дотерпіли. А одна не втрималася. Стала ходити до чоловіка щоночі... А що потім? Потім почалися в неї перейми, а снігові ще три місяці над нами висіти... Ну і сталося те, що сталося...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: А що?

СТАРА ЖІНКА: Ти ж наші закони знаєш... Негайно покликали пови-туху... Та все підтвердила. Зібрали суддів, і ті, звичайно, присудили, так, як ми і думали. Поклали молодицю в домовину, та й у яму. Ями заздалегідь копали...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: А чоловік що?

СТАРА ЖІНКА: Плакав він, плакав... Не хотів пускати, просив, молив... Навіть благав суддів, щоб і його закопали... Але ті йому пояснили, що тут нічого не вдієш. Не погодилися закопати його разом із дружиною...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: А потім? Що потім?

СТАРА ЖІНКА: Коли небезпека лавини минула, домовину відкрили, але ж уже три місяці пройшло... Нашій подружці вже нічим не допоможеш...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Але ж це не по-людському...

СТАРА ЖІНКА: Це було потрібно, щоб зберегти життя іншим... Не можна ж було ризикувати життям людей, знаючи про лавину. Що ще можна було вдіяти?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ну, не знаю... Можна було б рота молодиці зав'язати на час пологів. Вона б тоді не кричала...

СТАРА ЖІНКА: Ти знаєш, нам суворо заборонено навіть думати про такі речі. Як тоді було, так і зараз... Але ми, жінки, поміж собою тиш-

ком-нишком пробували. Коли? А коли приходила безпечна пора, і ми починали одна за одною народжувати. Ми під час пологів трималися, щоб не кричати. Уявляли, ніби може зійти лавина... Цей крик, цей неймовірний крик! Він шов луною по горах... Він ніби накликав на нас лавину... Крик навіть одного немовляти міг усіх нас занাপастити... Не забувай, що навіть найжорстокіші закони врешті-решт все одно для щастя людей...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Та що ж це за щастя таке? Хіба ж можна бути щасливим, коли задля цього когось потрібно живцем закопати в землю? Як це потім на душі носити?

СТАРА ЖІНКА: І хто ж це тобі таке втовкмачив у голову? Не переймайся ти цим... Було собі, та й загуло... Кажуть, одне лихо навчить краще, аніж тисяча порад... Може, саме завдяки смерті тієї дівчини у нас п'ятдесят років такого не траплялося...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК якийсь час сидить мовчки, потім виходить у туалет. У боковій кімнаті прокидається ЖІНКА. Тихесенько підводиться з ліжка. Намагаючись не розбудити чоловіка, тихенько, мов привид, вислизає з кімнати. Зустрічається поглядом зі СТАРОЮ ЖІНКОЮ.

СТАРА ЖІНКА: *(Вказує на туалет.)* Син твій там...

ЖІНКА: Ти чого прокинулася?

СТАРА ЖІНКА: Їсти захотіла...

ЖІНКА: *(Вдає, що не почула.)* Поспи ще!

ЧОЛОВІК прокинувся і нечутно підійшов.

СТАРА ЖІНКА: *(Побачила ЧОЛОВІКА, але не показує цього.)* Їсти я хочу! Їсти!

ЖІНКА: Все чекаєш, що я подам...

СТАРА ЖІНКА: Та якби ж мене ноги тримали, чи я б оце тобі кланялася?

ЖІНКА: *(Щось зібравши, подає СТАРІЙ ЖІНЦІ.)* Та не виверни в ліжку!

СТАРА ЖІНКА: І коли ж це я вивертала?

ЖІНКА: Я не кажу вивертала, я кажу не виверни!

СТАРА ЖІНКА: А якщо я не вивертала, то чого казати: «Не виверни»? Не вивертала – значить їм охайно...

ЖІНКА: Тобі аби бурчати.

СТАРА ЖІНКА: Коли ти робиш по-людському, я не бурчу.

ЖІНКА: Гаразд, тоді бурчи!

СТАРА ЖІНКА: Воно мені всухом'ятку в горло не лізе!

ЖІНКА: Ти іще скажи, щоб я чай тобі робила!

СТАРА ЖІНКА: Та хоч води дай!

ЧОЛОВІК терпляче слухає сварку. Спідлоба дивиться на дружину.

ЧОЛОВІК: *(До ЖІНКИ.)* У нас сила-силенна роботи... Збиратися треба...

ЖІНКА: Ой, ти тут?

ЧОЛОВІК: Буди всіх.

ЖІНКА: *(Стиха.)* Якщо твоя мати дасть мені спокій...

(СТАРА ЖІНКА на мигах пояснює синові, що онук пішов у туалет.)

СТАРА ЖІНКА: Води дайте!

ЖІНКА, щось буркочучи, наливає їй води, потім підсідає до пічки, беззвучно ворухить у ній дрова. Розгоряється вогонь. Жінка доливає води у великий чайник, який стоїть на плиті. ЧОЛОВІК підходить до СТАРОЇ ЖІНКИ і гладить її по щоці. СТАРА ЖІНКА очима скаржить на ЖІНКУ. ЧОЛОВІК уже звук до цього, знаками показує їй, мовляв, не звертай уваги. Приходить МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК. ЧОЛОВІК на мигах показує йому, щоб будив свою дружину. МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК киває, іде до своєї кімнати, нахиляється над МОЛОДОЮ ЖІНКОЮ, пестить її волосся. МОЛОДА ЖІНКА бере його за руку. На якийсь час вони завмирають у такій позі, щасливі.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Як ти себе почуваєш?

МОЛОДА ЖІНКА: Добре.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Я ж тобі казав. *(Пауза.)* Роботи – сила-силенна. Ти б уже піднімалася, а?

МОЛОДА ЖІНКА підводиться. Беззвучно прибирає постіль. Разом із чоловіком виходять до зали. Поки ЖІНКА та МОЛОДА ЖІНКА збирають на стіл, ЧОЛОВІК із МОЛОДИМ ЧОЛОВІКОМ знімають зі стіни рушницю. ЧОЛОВІК приносить торбу з приладдям, дістає його і починає чистити рушницю, крок за кроком показуючи синові, як це робиться. МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК теж бере рушницю і чистить, повторюючи дії батька. ЖІНКА і МОЛОДА ЖІНКА, мов в уповільненому кіно, збирають на стіл, і в той же час прибирають у кімнати.

Рушницю почищено. Наливають у склянки чай. МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК хоче зарядити рушницю. ЧОЛОВІК зупиняє його незадоволеним виразом обличчя.

ЧОЛОВІК: Не зараз... Ще рано...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Як там вода в кориті?

ЧОЛОВІК: *(Показує на пальцях.)* Ще три пальці до краю.

Вішають рушницю на стіну так само, як вони висіли. Жінки продовжують накривати на стіл. МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК тим часом ставить коробку з набоями неподалік від рушниць, потім зливає батькові на руки, той умивається. Вмившись, витирається рушником.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Я піду подивлюся, як там корито?

ЧОЛОВІК: Не ліньки тобі – іди, дивись.

(МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК мовчки виходить. Жінки закінчують збирати на стіл.)

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: *(Заходить. Показує.)* Два з половиною пальці.

ЧОЛОВІК: Добре. Може, ще сьогодні набіжить повне, тоді

відсалютуємо... А ні – то завтра ввечері. Щонайпізніше.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Дай Бог! Щоб тільки не пізніше!

ЧОЛОВІК: Чого ти хвилюєшся? Хай собі тече. Набереться на два дні пізніше – на здоров'я. Нас ніхто в спину не штовхає!

Спершу за стіл сідає чоловік, потім – решта.

ЧОЛОВІК: Ти чого батька не збудила?

СТАРА ЖІНКА: Поснідаємо спокійно. Я його потім погодую. Заважатиме тільки. А який був парубок, ви б тільки бачили! Паливода! Наші діди-прадіди казали: «Побачимо ще, який буде той вовк у старості». Ну то дивіться. Ось вам – старий вовк...

ЖІНКА: Дай Бог усім такої старості... Сам за собою ходить...

СТАРА ЖІНКА: *(Гірко усміхаючись.)* Ну, це ти так думаєш...

Всі їдять, п'ють чай, намагаючись при цьому якомога менше шуміти. МОЛОДА ЖІНКА підливає чай у склянки. СТАРА ЖІНКА поволи під'їдає те, що стоїть перед нею. Тишком-нишком від невістки штовхаючи ліктем то сина, то онука, просить передати їй якусь страву. Раптом прокидається СТАРИЙ ЧОЛОВІК, піднімається з ліжка, осовіло дивиться на родину, яка зібралася за столом.

СТАРА ЖІНКА: Ходи сюди. *(До решти.)* Посуньтєся, нехай сядє. Сідай, сідай. *(Підтягує його до столу.)* Сідай, кажу.

ЧОЛОВІК допомагає батькові сісти. СТАРА ЖІНКА намагається нагодувати чоловіка. СТАРИЙ ЧОЛОВІК їсть через силу, неначе ковтає гіркі ліки.

СТАРА ЖІНКА: *(Молебно підносить руки.)* Господи! Не доведи мене до такого життя! Прийде мій час – прибори тихенько до себе...

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: *(Говорить тихіше за інших, ледь-ледь чутно.)* Всі поїхали... І я поїхав...

ЧОЛОВІК: Їж, тату...

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: Молоді всі пороз'їжджалися... І ніхто не повернувся... А ми? Ми поверталися. Щороку, коли закінчувалася зима, ми поверталися сюди. Ми працювали всю зиму, заробляли, купували борошно, цукор і сіль, ячмінь і пшеницю, і приїжджали сюди. Щоб людям було що їсти взимку. Тут народу багацько... З року в рік ми привчали вас мовчати, і ось повернулися. Назавжди. А відтак право першого пострілу належить мені. Так було з року в рік. І зараз так буде. І надалі...

ЧОЛОВІК: Поїж трохи, тату...

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: Справжній джигіт – той, хто виростив дитину і повернувся. І не просто повернувся. Справжній джигіт – той, хто вирішив повернутися, навіть пізнавши, яке це щастя – кричати на повні груди... Хто з вас скаже, що я не джигіт? *(Пауза.)* Коли стрілятимемо?

ЧОЛОВІК: Може, завтра, тату...

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: Кепкують із мене. Як той слон, мовляв, перед смертю повернувся до рідних місць...

ЧОЛОВІК: Хай собі патякають, тату. Нормальні люди все розуміють. Ти повернувся, бо любиш свою землю...

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: *(У голосі бринять сльози.)* Якщо ви спитаєте, то я і сам не знаю, чому я зовсім повернувся ... *(Так само зі сльозами в голосі.)* Мені вже нічого не в радість – ні їсти, ні пити... Навіть із рушниці стріляти... Вже й зуби затупилися, й соловейко не співає... Хіба це життя?

СТАРА ЖІНКА: *(Про себе.)* Та зуби в тебе ті ще!.. І соловейко не замовк! Не забувай, скільки тобі років! *(До чоловіка.)* Не мели дурниць! Їж краще...

ЖІНКА: *(Зовсім тихо.)* В печінках уже сидять...

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: А я вам скажу, що в живого й соловейко має співати, і зуби мають бути гострі! От тоді це життя...

СТАРА ЖІНКА: Та чули ми твого соловейка! Співав, інших тішив... А нам який із того зиск?

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: Не вмєш цінувати – і не буде зиску, ясна річ.

СТАРА ЖІНКА: Та коли він тричі на день співає – це ж слухати обридне! Якщо щодня мед їсти, то й мед поперек горлянки стане!

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: Тобі обридне – знайдеться кому слухати. Сама винна!

СТАРА ЖІНКА: Ач, розп'якався!.. Слава Богу, відспівав своє нарешті, відмучилась я! *(Сердито.)* Чай пий! Для цього зуби не треба! Ото ж бо, шлунок і без зубів порожнім не буде... *(Зовсім тихо.)* Якщо вже пташка не літа: нічого ти не вдієш, як не крути...

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: *(Грубо.)* Цить, бабо! Тебе не питають!

СТАРА ЖІНКА: Ну і слава Богу! А ти побідкайся ще, побідкайся! Поплач, поплач, може полегшає!

СТАРИЙ ЧОЛОВІК беззвучно плаче, решта продовжують снідати. За вікнами вже зовсім світло. Сонце ніби ввійшло до хати. СТАРИЙ ЧОЛОВІК разом з усіма п'є чай, закінчує снідати. Підводиться, йде до вітру. ЖІНКА та МОЛОДА ЖІНКА починають прибирати зі столу. СТАРИЙ ЧОЛОВІК повертається, сідає. МОЛОДА ЖІНКА на кухні беззвучно мие посуд. СТАРИЙ ЧОЛОВІК жєстами просить ЖІНКУ подати йому цигарку.

ЧОЛОВІК: Дай!

Жінка дістає з захованої пачки цигарку, простягає СТАРОМУ ЧОЛОВІКОВІ. Той із радістю бере її. Знаками просить у сина вогню. Чоловік запалює батькові цигарку.

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: *(З задоволенням затягується. На якусь хвилю задумується. До сина.)*

Ти дядька свого не пам'ятаєш... Мого брата... Якби він був живий, сидів би зараз тут, поруч зі мною. Він був старший від мене на два роки... Відлюдкуватий був хлопець... Мовчазний... Ми всі боялися, що від якого-небудь гучного звуку зійде лавина. А він боявся більше за всіх. (Вказує на кімнату.) Ми спали отам, разом... Часом йому снилося щось страшне, і він прокидався весь у поту. Я питаю у нього, що трапилось. Він мовчав. А одного дня він взяв із мене слово, що я нікому не розповім, він поділився зі мною своїми страхами. Він розповів, що всім своїм єством відчуває, ніби в будь-яку мить десь щось може гримнути – і все скінчиться. «Гаразд, ми можемо бути обережними, але ж якщо хтось інший щось утне? Мить – і нас немає... Один гучний звук – і нас немає! І нічого не вдієш. Господи, як тяжко відчувати себе безпорадним!». Він жив під гнітом страху, він весь час боявся, що зійде лавина. Страх виснажує... Страх підточує людину, як шашіль... Однієї ночі він знову прокинувся... Він сказав мені: «Мені кортить зараз же вийти надвір і закричати. Я, мабуть, не втримаюсь». «Ти що, здурів? – відповів йому я. – Тоді ж зійде лавина! Ми всі загинемо! Ти ж боявся лавини... Чи вже не боїшься?». А він відповів: «Марно боятися. Страх не може врятувати від смерті. Мені набридло боятися. Я не знаю, як іще можна подолати цей страх! Краще вже вмерти і перестати боятися, аніж жити у вічному страху! Одного разу я візьму і закричу! І врятуюся від усіх своїх страхів! Я хочу кричати!». «Гаразд, – сказав я йому, – цим ти і нас врятуєш від страху». Сказати-то я сказав, але потім і сам жахнувся. Я що, як він сприйме мої слова всерйоз і справді закричить?

СТАРИЙ ЧОЛОВІК раптом починає куняти. ЧОЛОВІК прибирає його попільничку. МОЛОДА ЖІНКА мие посуд. Раптом поточується, кривиться від болю... МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК стривожено підходить до неї.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: *(Слідкуючи, щоб ніхто не почув)* Що з тобою?

МОЛОДА ЖІНКА: Знову почалось...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Мине...

МОЛОДА ЖІНКА: Я не можу... *(Стогне.)* Я не можу...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Тримайся!

МОЛОДА ЖІНКА: Несила...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Терпи!

СТАРА ЖІНКА щось запідозрила, починає стежити за молодим подружжям. Проте вона все ще не здогадується, в чому річ.

МОЛОДА ЖІНКА: Що мені робити?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Їм нічого не показуй!

МОЛОДА ЖІНКА: Як?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ходімо до кімнати.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК та МОЛОДА ЖІНКА тихенько идуть до кімнати. Беззвучно захо-
дять всередину, ніби нічого не сталося. У МОЛОДОЇ ЖІНКИ продовжуються перейми.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ну як?

МОЛОДА ЖІНКА: Не проходить!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Пройде.

МОЛОДА ЖІНКА: Це, мабуть, те, чого ми боялися. Мені ще ніколи так не боліло... Це точно воно... Це перейми! Це точно перейми! (*Беззвучно плаче...*) Що тепер буде? Що нам робити?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: (*Він у відчай, але намагається не показувати цього.*) Це не воно! Ще ж рано! У нас це вперше було незадовго до Нового року... Ще ж не пройшло дев'ять місяців... А там ще десять днів... (*Рахує на пальцях.*) До пологів іще щонайменше місяць... Зараз мине... Облиш ці погані думки!

ЖІНКА помічає відсутність невістки. Дивиться на немитий посуд. Їй здається, що невістка покинула посуд на неї. Це її бісить. Вона стає мити посуд. ЧОЛОВІК обстругує якісь дощечки. СТАРА ЖІНКА намагається зрозуміти, що відбувається. СТАРИЙ ЧОЛОВІК спить міцним сном, навіть раз-у-раз схрапує. ЖІНКА домиває посуд.

ЖІНКА: (*Витираючи руки, звертається до ЧОЛОВІКА.*) Невістку не бачив?

ЧОЛОВІК: Вони у свою кімнату пішли. А що?

ЖІНКА: Посуд не домила, кинула...

ЧОЛОВІК: Не гризи молодицю. Їй народжувати скоро...

ЖІНКА: Якби ж то мені такого свекра... Зі мною так не панькались...

ЧОЛОВІК: Не ворухи минулого...

ЖІНКА: Ага, як за мене зайшла мова, то не ворухи! Але ж тепер я їх доглядаю, причому обох!

ЧОЛОВІК: Мусиш доглядати. Така твоя доля. А діти доглянуть нас...

ЖІНКА: Чи не забагато ти чекаєш від наших дітей? Хіба хтось сюди повертається, а? Тим більше, коли в них буде дитина... Думаєш, вони повернуться? Хто з них, із молодих повернувся? На що ти сподіваєшся?

ЧОЛОВІК: Наш син не такий... Він повернеться...

ЖІНКА: Син-то захоче повернутися, але чи невістка дозволить? Ти бачиш, як він їй у рота заглядає? Можна подумати, що більше ні в кого не було вагітної жінки...

СТАРА ЖІНКА відчуває, що її син із невісткою сваряться, але ніяк не може дібрати, в чому річ. Крім цього, вона виглядає, що робиться в кімнаті молодого подружжя.

ЧОЛОВІК: От уже ж свекруха!

ЖІНКА: Як правду кажу – так одразу свекруха!

ЧОЛОВІК: Годі тобі... Бачили ми, як ти в невістках ходила... Я добре пам'ятаю, які ти коники викидала матері. І зараз жити їй не даєш, бідолаші...

Пауза. У МОЛОДОЇ ЖІНКИ біль ущух. МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК витирає рушником її чоло, рясно вкрите потом.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Бачиш, минулося.

МОЛОДА ЖІНКА: Дай Бог...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ходімо до вітальні. А то ще подумують...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК і МОЛОДА ЖІНКА виходять до вітальні. СТАРА ЖІНКА ще не зрозуміла, що до чого, але видно, що вона обмірковує ситуацію. МОЛОДА ЖІНКА йде на кухню.

ЖІНКА: *(Із натяком.)* Не завдавай собі клопоту, доню... Я помила посуд...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Їй трохи голова запаморочилася, мамо...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК підсідає до батька, бере в руки дощечку, теж починає стругати. Достругує одну, кладе до вже зроблених, починає стругати іншу. МОЛОДА ЖІНКА укриває СТАРОГО ЧОЛОВІКА. Ворушить жар у пічці.

СТАРА ЖІНКА: *(Соромлячись.)* Синку... Мені цей... Треба...

ЧОЛОВІК та МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК підводяться. Очевидно, вони не знають, що СТАРА ЖІНКА може ходити. Вони беруть СТАРУ ЖІНКУ під руки, повагом ведуть до туалету.

ЖІНКА: *(Встає, зачиняє за ними двері.)* Щоб вона луснула!

МОЛОДА ЖІНКА: Не скажіть, мамо. Вона ще хоч проситься. Що б ми робили, якби не просилася?

ЖІНКА: *(Сердито.)* А що ти поробиш? Хоч-не-хоч, мусиш терпіти... Ой, якби мені оце хоч хтось сказав: «Давай, я тобі допоможу», то я б і не образилася...

МОЛОДА ЖІНКА: Вибачте, мамо... Дуже вже мені важко... І все одно ж намагаюся допомагати, чим можу...

Жінка не відповідає. Пауза. ЧОЛОВІК із МОЛОДИМ ЧОЛОВІКОМ практично заносять СТАРУ ЖІНКУ, садовлять її на ліжко.

СТАРА ЖІНКА: Благослови вас Аллах! Нехай те, чого ви торкнетесь, перетворюється на золото! Нехай Аллах виконує всі ваші бажання! Хай Аллах пошле тобі дитинку, мов те ясне сонечко!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Дай Бог, бабусю... Дай Бог, щоби вчасно! Щоб покінчити з цими страхами!

ЧОЛОВІК і МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК знову беруться до своєї роботи. СТАРІЙ ЖІНЦІ кор-

тять чхнути. Вона загуляє носа й рота, беззвучно чхас.

ВСІ: Будь здорова!

СТАРА ЖІНКА: Дякую!

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: *(Раптом прокидається. Продовжує розповідати історію про свого брата саме з того місця, на якому зупинився.)* «Ні! – кажу. – Ти не можеш цього зробити! Ти не маєш права кричати! Ми всі загинемо! Тобі що, байдуже, що ми всі загинемо?». А він мені: «Не байдуже, але я не можу стриматися. Мені кортить вийти на вулицю і закричати...». Він каже це, а я бачу – як же ж йому це важко! Говорить, а сам плаче... «Тоді через мене ви всі теж загинете... Але ж як мені кортить! Я ніколи не думав, що можна з такою пристрасною бажати кричати. Так, як бажаєш жінку... Все моє ество рветься: «Закричи!». Я не можу відігнати від себе цю думку. Я не в силах себе стримати!». Говорить і плаче. А мені взагалі непереливки. Всіх мучить один страх – перед лавиною. А я боюся, що брат одного дня закричить. Тобто, зрештою, – тієї ж лавини. Все приглядаю за братом. Навіть коли він іде до вітру – і я за ним. І все благаю його очима. Інколи він стисне кулаки, розкриє рота... А впіймає на собі мій відчайдушний погляд – стисне зуби і стримається. А одного дня він заявив: «Мені більше не хочеться кричати». «Правда?». «Правда!» – каже. Я вам передати не можу, як я зрадив! Не зміг стримати сльози. Але не встиг я подумати про те, що брата, здається, відпустило, як він продовжив: «Ну, закричу я, і що далі? Ні, мені від цього легше не стане... Я вистрелю з рушниці! Так, так, саме вистрелю! От тоді це буде лавина, то вже лавина! Всіх накриє!». Господи, Боже мій! Мій брат справді збожеволів! Він був готовий свідомо приректи нас на смерть. У мене не було іншого виходу. Я пішов до батька і все йому розповів. «Це добре!» – сказав батько. Сховаємо пагони, і нічого він не зробить. «Але, – кажу я, – це теж не вихід. Він може розлютитися. Мені здається, що коли він не зможе вистрелити з рушниці, він від люті закричить. Власне кажучи, тату, щоб викликати лавину не потрібно навіть стріляти. Досить голосно крикнути – і все. Він узяв собі в голову викликати на нас лавину. А ти заплещеш на це очі, нібито щоб врятувати його! Але ж і я твій син! Якщо це трапиться, то і я загину! І ви! Крім того, якщо ми не повідомимо про це, то провина ляже і на нас. І навіть якщо ми врятуємося від лавини... Ти мусиш визнати це, тату. Брат збожеволів. А якщо ми не повідомимо, йому ніхто не перешкодить, і він, не доведи Господи, візьме й заволає? Що ми тоді робитимемо? Якщо від цього зійде лавина, хто з нас врятується? Хіба тут є місце жалості? Як можна, жаліючи одного, дивитися, як гинуть усі?». Батько вперше всерйоз задумався... Він не

мав чим заперечити. «Ти правий!» – сказав він мені. Потім пішов і розповів про все Раді старійшин. Ті мовчки вислухали його. Довго не могли нічого відповісти, адже таке трапилося вперше. Тоді батько спитав у них: «Що Ви зробите з моїм сином? Я, як батько, маю право знати!». Судді подумали трохи, та й кажуть: «А хіба у нас є вибір? Все і так зрозуміло. Напевно ж, ми не будемо чекати на загибель. Заткнемо йому рота, зв'яжемо руки, та й покладемо десь у кутку». «І скільки ж він там лежатиме?» – питає батько. «Поки не мине загроза лавини... Ні, ні, виймати кляп ми не дозволимо. Не можна йняти віри божевільному. А що, як він закричить?». Але батько їм і каже: «А як же людина може прожити без їжі й пиття? Ви ж його свідомо прирікаєте на смерть!». Та його ніхто не послухав. Негайно зв'язали братові руки-ноги, заткнули рота, та й поклали в арештантській. Час від часу вартові годували його. Щоб не дати йому закричати під час їжі, вони напихали йому рота їжею, але при цьому весь час прикривали йому вуста своїми величезними руками – адже він міг закричати щомиті... Це тривало п'ятнадцять днів. Легко сказати – п'ятнадцять днів... А потім прийшли й сказали: «Ваш син помер». А сам він помер, чи його задушили вартові – цього ми так і не дізналися... *(Засинає.)*

ЧОЛОВІК: *(Синові.)* Ти знаєш цю історію?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Атож!

ЖІНКА: Це він уже вкотре розповідає...

МОЛОДА ЖІНКА: Навіть я вже щонайменше тричі її чула...

СТАРА ЖІНКА: Я свого первістка народила, коли вже небезпека лавини минула... *(До сина.)* Тебе тобто... Коли випав перший сніг, ми пішли звідси. На новому місці ми ще довго жили беззвучним життям. Нас був цілий квартал переселенців звідси. Як тут звикли, так і продовжували жити. Мовчазні були, несміливі. Нас, переселенців, місцеві дуже любили. Де яка робота – одразу ж нас кличуть. Адже ми були безвідмовні й ніколи не суперечили. Щось заплатять – ми і раді. Недоплатять – ми не ремствуємо. Піди туди – пішов. Зроби те – зробив. Ми на найтяжчих роботах працювали. Місцеві – ті не такі. Верескливі, скандальні... Реготати вміють на повні груди. Нас вони дуже любили, але розмовляти про наші краї не дозволяли. «Ми вас прийняли? – кажуть. – Прийняли! Що вам ще треба? Працюйте собі! І нема чого скиглити...». Потім у мене друге дитя народилося. Знову хлопчик. Але він не вижив... Потім була дівчинка. Теж померла... А цього мов підмінили. Щовечора приходив напідпитку... За братом він, бач, тужив... «Помру, – каже, – від туги!» Я й вірила... А потім дізналася, що він до іншої ходить. Я до нього. «Чого ти, – питаю, – до неї ходиш?». А він мені: «Та хіба ж я тямлю, що роблю?

У мене таке лихо... Брат... Облиш мене!». Облиш та й облиш, а сам уже всіх жінок в окрузі перемацав. Під тим приводом, що за братом тужить. «Облиш мене! – каже. – Дай душу відвести! А то мене ця туга в могилу зведе!». Отак я на своєму благовірному побачила, наскільки вправно жінки розганяють чоловічу тугу... А була в нас сусідка, старенька бабуся. Вона знала, що мій ласий до жінок. Приходить вона якось до мене, та й каже: «Є багато способів повернути чоловіка в сім'ю. Ти замість сльози лити, причепурися та вийди до нього усміхнена». Я так і зробила... Але він на мене навіть уваги не звернув... Тоді вона порадила мені приготувати його улюблену страву. Але він приходить додому – і не їсть, навіть своє улюблене... Авжеж, його ж там нагодували! Приходить напідпитку й ситий. Отак я на своєму благовірному побачила, як важко нагодувати ситого... Врешті-решт запропонувала бабуся третій спосіб. Нам із дитям потрібно було час від часу хворіти. Отак я й дізналася, що хворобою можна привернути до себе увагу, особливо чоловічу. «Але, – каже бабуся, – мало, щоб тільки дитя захворіло. Ти теж маєш захворіти, щоб він не сподівався, що ти сама за дитиною ходитимеш». Я дослухалася до її порад, і таки зуміла його повернути. Але чого мені це коштувало! Ви не дивіться, що він оце спить собі, мов той ангел! Скільки я від нього натерпілася, аби ви тільки знали!..

Раптом МОЛОДА ЖІНКА корчиться від болю. Її згинає в три погібелі. Вона ледь-ледь може дійти до своєї кімнати. Її чоловік, побачивши це, йде за нею. Він, власне, весь час за нею стежив.

Проте СТАРА ЖІНКА теж помітила, що сталося. Охоплена жахом, вона намагається збагнути, що відбувається...

МОЛОДА ЖІНКА: Я не можу! Господи! Я не можу!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Чим я можу зарадити? Терпи!

МОЛОДА ЖІНКА: Це перейми, зрозумій же ти нарешті! Господи! Зроби щось! Врятуй мене!

СТАРА ЖІНКА намагається на мигах щось пояснити ЧОЛОВІКОВІ. Той не розуміє. Тоді вона у відчай схоплюється з ліжка й підходить до нього. ЖІНКА, побачивши, що СТАРА ЖІНКА, яку вважали прикутою до ліжка, ходить, застигає від подиву. Її ледь не відняло мову.

СТАРА ЖІНКА: Синку!.. Невістко!

ЧОЛОВІК: Що таке, мамо?

ЖІНКА: Пішла! Вона ходить!

ЧОЛОВІК: Мамо, ти ходиш!

СТАРА ЖІНКА: Ходжу? А, так, ходжу, ходжу... Але це зараз бай-дуже... У невістки перейми почалися!

ЧОЛОВІК: Що ти сказала?

ЖІНКА: Вона ходить!

ЧОЛОВІК: Жінко! Ти чуєш чи ні? Вона каже, у невістки перейми!

Всі трое проходять до бокової кімнати. Деякий час стоять і дивляться, охоплені жахом. МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК і МОЛОДА ЖІНКА навіть не помічають, що вони вже не одні. МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК безперервно знаками показує дружині: «Тихіше!». МОЛОДА ЖІНКА корчиться від болю.

ЧОЛОВІК: Що тут таке, синку?

ЖІНКА: Щось трапилось?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ні, все гаразд...

ЖІНКА: Дивись...

МОЛОДА ЖІНКА: У мене живіт схопило... *(Намагається приховати біль.)* Зараз відпустить...

Всі дивляться на МОЛОДУ ЖІНКУ. Та з останніх сил намагається приховати біль. Не витримує, осідає на підлогу...

ЖІНКА: Це воно! Це воно! Ах ти, Господи!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Це не воно, мамо... У неї просто прихопило живіт...

ЖІНКА: Дай Бог, щоб так... Води принести?

МОЛОДА ЖІНКА: Я не можу... *(Стогне.)*

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: *(Затуляє їй долонею рота.)* Зараз пройде...

ЖІНКА: Не пройде...

ЧОЛОВІК: Що тут відбувається?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: У неї живіт болить, тату...

МОЛОДА ЖІНКА: Та не живіт це... Я скількох народила... Перейми це... Перейми!

ЧОЛОВІК: Боже збав!

СТАРА ЖІНКА: А я вам казала!

ЖІНКА: І що тепер?

Біль у МОЛОДОЇ ЖІНКИ вщух, вона вже не корчиться. Але чоло її вкрите потом.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Я ж вам казав, що воно пройде... Дивіться, вже пройшло...

ЖІНКА: Не пройшло воно... Попустило трохи. Через деякий час знову почнеться...

ЧОЛОВІК: Звідки ти знаєш?

ЖІНКА: Та кому ж знати, як не мені? Я ж шістьох народила... Хоч Бог і прибрав... Давайте дивитися правді в вічі. Це перейми.

(Пауза.)

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Чому ти так у цьому впевнена, мамо?

ЖІНКА: Ти, мабуть, не дочув! Не рахуючи тебе, я ще п'ять разів таке пережила...

(Знову пауза.)

ЧОЛОВІК: Потрібно впевнитися...

МОЛОДА ЖІНКА: Пройшло. Це в мене живіт болів, а тепер відпустило.

СТАРА ЖІНКА: Воно завжди так: спочатку живіт заболить, а потім відпускає... Потім знову заболить, знову відпустить... Потім знов...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Тобто?..

ЧОЛОВІК: *(Рішуче.)* Іди, клич повитуху.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Але ж...

ЧОЛОВІК: Ми мусимо її покликати. Якщо це не перейми, то все гаразд. Так і нам буде спокійніше, і вам. Краще вже зовсім не спати, аніж спати в страху...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: А якщо це перейми?

ЧОЛОВІК: Клич давай.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: А якщо це перейми?

ЖІНКА: Тоді вийде, що ми виконали свій обов'язок... Іншого виходу немає. Ми мусимо покликати повитуху.

(Знову деякий час пауза...)

ЧОЛОВІК: Ми більше не можемо брати на себе відповідальність. Час працює проти нас. Ми мусимо виконувати закони...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Але ж...

ЧОЛОВІК: *(Рішуче.)* Ми не можемо ризикувати життям інших людей. Ми не повинні забувати, що мусимо повідомляти про всілякі негаразди. Ми знаємо закони... І ми не можемо їх порушувати. Клич повитуху...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ні!

ЧОЛОВІК: Ми повинні її покликати!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Це не перейми! В неї вже таке було, вона сходила в туалет – воно пройшло. Нічого в неї немає! Ви ж бачите, що все пройшло! Зачекаймо ще трохи...

ЖІНКА: Чого чекати? Поки вона народить?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Та не народить вона!

ЧОЛОВІК: Звідки ти знаєш? Ми повинні бути впевнені. Клич, сказано тобі!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Не поспішай, мамо! Давайте не будемо даремно знімати паніку... Зачекай!

ЧОЛОВІК: Чого чекати? Ти тільки час у нас забираєш! Не мороч голу! Іди і поклич!

МОЛОДА ЖІНКА: Заждіть, мамо! Все пройшло, погляньте!

Пройшло ж... Вже нічого не болить! Їй-богу, це ніякі не перейми!

ЖІНКА: Якщо не перейми, то чого ти боїшся, дочко? Повитуха розкаже, що і як. І вам буде спокійніше, і нам... Хіба ж ні, дитино моя?

ЧОЛОВІК: Мати правду каже... Ми маємо бути певні. А точно все сказати нам може лише повитуха...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: А якщо це перейми?

ЧОЛОВІК: Ну тобі ж пояснили, правда? Нас покарають, якщо ми вчасно не повідомимо. Ти що, не знаєш, що найбільший злочин – це приховувати такі речі?

ЧОЛОВІК: *(Рішуче.)* Ми маємо бути певні... Чи ви, може, зляглися раніше, ніж треба?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Як ти можеш про мене так думати, тату? Що ж я, зовсім безвідповідальний, чи що?

ЧОЛОВІК: У такому разі чому ж ти не хочеш, щоб прийшла повитуха? А? Чому? Скажи мені! А? Кажи, чуєш? Кажи? Ти чуєш мене, чи ні? Кажи!

ЧОЛОВІК підходить до сина, хапає його за грудки, трусить.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Нічого між нами не було, тату! Клянуся!

ЧОЛОВІК: Чого ж ти тоді боїшся, мерзотнику? *(Трусить його.)* Ти ж честь мою паскудиш! Не міг ще місяць потерпіти, хтивий козел! Не спускав би штани, коли не треба, – не мав би зараз клопоту. Що тепер про нас люди скажуть? Що в нас поворозка слабка, штанів не тримає? Соромітник! Своєю нетерплячкою і собі, і нам лиха накоїв! Зганьбив, знеславив! Тепер через тебе люди будуть думати, що наша сім'я здатна на всю громаду біду накликати! Нас люди цуратимуться! Нам перестануть довіряти! Пальцем у нас будуть тикати!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Тату, я нічого такого не робив, кажу тобі!

МОЛОДА ЖІНКА: *(Плачучи.)* Ми нічого не робили, тату! Ми нічого такого не робили!

ЧОЛОВІК припиняє трусити сина. Він усвідомлює, що зайшов занадто далеко.

ЖІНКА: *(Відтягуючи ЧОЛОВІКА від сина.)* Нічого він не робив, кажуть тобі! Пусти його...

ЧОЛОВІК відпускає сина... Потроху отямлюється, заспокоюється.

ЧОЛОВІК: *(Так само рішуче.)* В такому разі ми маємо бути певні. Іди, клич повитуху. Ну, чого стала, гав ловиш? Біжи хутко!

ЖІНКА: Що я їй скажу?

ЧОЛОВІК: *(Якусь мить мовчить, розмірковує.)* Скажеш: «У нас із невісткою щось коїться. Хочемо, щоб ти подивилася. Ми хочемо бути

певні». Але не забудь сказати, що це щойно почалося. Щоб була не подумали, що ми зволікали!

ЖІНКА, накрившись накидкою, виходить на вулицю. МОЛОДА ЖІНКА, надягнувши навушники й слухаючи тужливу музику, плаче в безсилу відчаї. Решта – в тривожному очікуванні.

Завіса

Дія друга

МОЛОДА ЖІНКА сидить у своїй кімнаті, засмучена і стривожена. МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК сидить поруч із нею, заглиблений у свої думки. Він ніби шукає вихід. СТАРА ЖІНКА невідривно дивиться на двері. Чекає. ЧОЛОВІК міряє кроками кімнату, раз-у-раз визираючи в вікно. СТАРИЙ ЧОЛОВІК спить.

Двері відчиняються, заходить ЖІНКА.

ЧОЛОВІК: Ну як?

ЖІНКА: Сказала.

ЧОЛОВІК: І що вона?

ЖІНКА: Прийде.

ЧОЛОВІК: А чому разом із тобою не прийшла?

ЖІНКА: Їй там іще вартових треба повідомити...

ЖІНКА йде до невістки. Якесь мить вагається, потім гладить її по голові, втішас.

МОЛОДА ЖІНКА: Вона прийшла?

ЖІНКА: Іде... Поки мене не було, нічого не трапилося?

МОЛОДА ЖІНКА: Гарзд...

ЖІНКА: Ой, хоч би це було не те, чого ми боїмося...

МОЛОДА ЖІНКА: Дасть Бог!

ЖІНКА: Може, це не перейми?

МОЛОДА ЖІНКА: Дасть Бог!

ЖІНКА: Ти не сердися на мене?

МОЛОДА ЖІНКА: Хіба я можу сердитися?

ЖІНКА: Що поробиш? Ми мусили якнайшвидше повідомити... Я, чи хтось інший – яка різниця? Хтось повинен був піти й повідомити...

МОЛОДА ЖІНКА: Я знаю.

(Пауза.)

МОЛОДА ЖІНКА: Мені страшно.

ЖІНКА: Чим же ми можемо зарадити?

МОЛОДА ЖІНКА: Мені дуже страшно...

ЧОЛОВІК, очевидно, побачив у вікно, що йде повитуха. Він стривожено підходить до ЖІНКИ.

ЧОЛОВІК: Ідуть!

ЖІНКА з ЧОЛОВІКОМ ідуть відчиняти двері.

ЖІНКА: Ласкаво просимо!

ЧОЛОВІК: Проходьте.

Заходить ПОВИТУХА, за нею – 1-ий ВАРТОВИЙ.

ПОВИТУХА: Доброго ранку!

1-ий ВАРТОВИЙ: Доброго вам дня!

ЧОЛОВІК: Доброго ранку!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: І Вам.

ЖІНКА: І тобі.

СТАРА ЖІНКА: Ласкаво просимо, дочко.

ПОВИТУХА цілує руку СТАРІЙ ЖІНЦІ, як це ведеться.

СТАРА ЖІНКА: Хай і тебе молодші поважають, дочко.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК, як ведеться, цілує руку ПОВИТУСІ.

ПОВИТУХА: Дай тобі, Боже, здоров'я, синку!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Це не перейми...

ПОВИТУХА: Дай, Боже!

ЖІНКА: Вип'єте чогось?

ПОВИТУХА: Нам зараз кожна хвилина дорога. Не будемо гаятися...
Якщо все буде гаразд – вип'ю кави, та й піду собі.

ЖІНКА: Дай, Боже!

ПОВИТУХА: Дай, Боже! Де твоя невістка?

ЖІНКА проводить ПОВИТУХУ.

ЧОЛОВІК: *(До 1-го ВАРТОВОГО)* Чого ти став? Сідай!

1-ий ВАРТОВИЙ сідає.

ПОВИТУХА підходить до МОЛОДОЇ ЖІНКИ. Гладить її по голові.

ПОВИТУХА: *(До ЖІНКИ)* Вийди!

ЖІНКА виходить туди, де сидять всі решта.

ПОВИТУХА: Боже тобі помагай, доцю!

МОЛОДА ЖІНКА: *(В голосі бринять сльози.)* Дякую, тітонько!

ПОВИТУХА: Давай спочатку з тобою побесідуємо.

МОЛОДА ЖІНКА: Давайте.

ПОВИТУХА: Але ти кажи тільки правду. Гаразд?

МОЛОДА ЖІНКА: Гаразд.

ПОВИТУХА: Коли у вас була перша шлюбна ніч?

МОЛОДА ЖІНКА: У середині грудня.

ПОВИТУХА: А до того у вас щось було? Ну, там, може, цілувалися, те, се... Ну, молоді ще, недосвідчені, може щось зайве зробили – то ти не крийся, ти прямо мені скажи.

МОЛОДА ЖІНКА: Та я не криюсь!

ПОВИТУХА: Я ж заради твого добра питаю...

МОЛОДА ЖІНКА: Їй-богу, не криюся я.

ПОВИТУХА щось рахує на пальцях. Потім ще раз перераховує.

МОЛОДА ЖІНКА: Мені дуже страшно, тітонько!

ПОВИТУХА: Нічого боятися, дочко. Час ви розрахували правильно. За таким підрахунком тобі ще щонайменше місяць до пологів...

МОЛОДА ЖІНКА: Дай, Боже!

ПОВИТУХА: Якщо ти зараз народиш, то виходить, що ви вперше були разом набагато раніше... *(Знову підраховує.)* Ну, правильно... Але ж шила в мішку не сховаєш. Якщо ти від мене нічого не приховуєш, то в тебе це зараз не перейми. *(З недовірою заглядає їй в обличчя.)*

МОЛОДА ЖІНКА: Нічого я не приховую. Я клянуся, що кажу правду. Та й коли б нам бути разом? Наші батьки нам навіть здалеку не дозволяли бачитись, а не те, щоб зустрічатися на самоті...

ПОВИТУХА: Та хіба ж можна вогонь та й до пороху?.. Тим більше, що гіркий досвід уже є...

МОЛОДА ЖІНКА: А тоді ви були повитухою?

ПОВИТУХА: Ні, дочко... Та хіба ж я така стара? Це дуже давно було. Тоді моя бабця ще дівкою була. І відтоді нічого подібного не траплялось. І дасть Бог, не трапиться.

МОЛОДА ЖІНКА: Дай, Боже...

ПОВИТУХА: От бачиш, уже і не страшно, правда?

МОЛОДА ЖІНКА: *(Хоча їй все одно страшно.)* Не страшно...

ПОВИТУХА: Ну от і добре... А то все одно смерті страхом не зарадиш... Ну що, тепер можемо подивитися... Щоб уже бути певними... Лягай. Та тут же і лягай... Ноги випростай...

МОЛОДА ЖІНКА лягає.

ПОВИТУХА: На спинку...

МОЛОДА ЖІНКА лягає на спину, головою в бік глядацької зали.

МОЛОДА ЖІНКА: Так?

ПОВИТУХА: Так, так... Підтягни ноги до живота... Обидві... Підтягни сорочку... Чудово...

(Повитуха ще трохи підсмикує вгору сорочку МОЛОДОЇ ЖІНКИ.)

ПОВИТУХА: Сіднички підніми... Піднімай, піднімай... *(Знімає з неї білизну.)* Молодець... Нічого тут страшного немає... *(Нахилиється, щось мацає рукою. Обмацує живот. Натискає рукою то тут, то там. Підводиться.)* Одягайся.

МОЛОДА ЖІНКА одягається, підводиться, завмирає в очікуванні, зчепивши перед собою руки.

ПОВИТУХА: Коли тебе перший раз прихопило?

МОЛОДА ЖІНКА: *(По ній видно, що вона говорить неправду.)* Якраз перед тим, як за Вами послали...

ПОВИТУХА: *(Сердито.)* Ой, не брешти, ой не брешти! Коли? Я повинна це знати. Інші можуть не знати, а я повинна! Дасть Бог ти перед цим хоч не збрехала!

МОЛОДА ЖІНКА: Не збрехала.

ПОВИТУХА: То коли прихопило вперше?

МОЛОДА ЖІНКА: *(Запинається.)* Ще вдосвіта...

ПОВИТУХА: А потім?

МОЛОДА ЖІНКА: Трохи відпустило, а тоді знов...

ПОВИТУХА: Потім?

МОЛОДА ЖІНКА: Потім іще раз...

ПОВИТУХА: А потім?

МОЛОДА ЖІНКА: Більше не було.

ПОВИТУХА: *(Якусь хвильку мовчить.)* Ти ж знаєш, доню, що я добре знаю твою маму... Ми багато років жили по сусідству. Мені правда дуже шкода. Але я мушу повідомити про це наших очільників. Цього вимагають як закони, так і інтереси громади. *(Говорить іще тихіше.)* Ти їм розповідай тільки про останній напад, ясно?

МОЛОДА ЖІНКА: Ясно.

ПОВИТУХА: А інакше і твоїм усім лихо буде! І не втрачай надії на Бога! Може, це ще й не перейми.

МОЛОДА ЖІНКА: *(Розпачливо.)* Дай Боже! А тато з мамою прийдуть?

ПОВИТУХА: Ні! За законом їм не можна.

МОЛОДА ЖІНКА: Ну хоч би маму покликати...

ПОВИТУХА: Так не заведено... Судять у тому домі, де живеш. І ніяких емоцій, ніяких поблажок ніхто не допустить...

Повитуха тихенько повертається до решти.

ЧОЛОВІК: Ну що?

ПОВИТУХА: *(До ЖІНКИ)* Мені б руки помити...

ЖІНКА кухликком зачерпує окропу з каструлі, розводить холодною водою, зливає ПО-

ВИТУСІ на руки.

ЖІНКА: Ну?

ПОВИТУХА: (*Витираючи руки.*) Дуже мені хотілося, та не склалося... Не поп'ю я з вами кави сьогодні. Не ображайтеся... Такий закон... Я повинна повідомити... Що я вам можу сказати? Хай Аллах відведе від вас лихо! (*1-ому ВАРТОВОМУ.*) А ти тут зачекай.

ПОВИТУХА неквапно виходить. ЖІНКА зачиняє за нею двері. Всі засмучені. СТАРИЙ ЧОЛОВІК спить... МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК іде до своєї дружини. Обнімаються.

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: (*Прокидається. Озирається. Продовжує свою розповідь.*) Але я думаю, що все було зовсім не так. Не помер мій брат своєю смертю. Вони його вбили! Безжално знищили! (*Раптом бачить 1-го ВАРТОВОГО.*) Ви, вартові! Ви!.. (*Простягає руку, ніби погрожуючи 1-му ВАРТОВОМУ.*) Ви його вбили, ви! Власними руками задушили!.. Вбивці!.. Вартові – вбивці!

СТАРА ЖІНКА показує йому знаками, щоб він замовчав.

Затемнення.

Дія третя

Триває напружене очікування. Тільки 1-ий ВАРТОВИЙ намагається зрозуміти, чому СТАРИЙ ЧОЛОВІК так повівся із ним. СТАРОГО ЧОЛОВІКА вдалося втихомирити, але він раз-у-раз зі злобою зиркає на 1-го ВАРТОВОГО. ЧОЛОВІК міряє кроками кімнату, раз-у-раз дивлячись у вікно.)

ЧОЛОВІК: Ідуть!

ЖІНКА: (*До СТАРОЇ ЖІНКИ.*) Ви все одно вже ходите... Вставайте ви теж. Щоб вони відчували якомога більшу повагу з нашого боку.

ЧОЛОВІК: Відчепися від неї!

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: Вони його задушили! Вбивці! Вартові – вбивці!

СТАРА ЖІНКА: То не ті вартові! Ти все переплутав!

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: Нічого я не переплутав... Він – один із них! Я знаю, це ти, ти, підлото! Паскуда! Вбивця!

1-ий ВАРТОВИЙ: Батьку, кого ми задушили? Я нікого не душив! (*До реєнти.*) Що він таке каже?

ЧОЛОВІК: (*Стиха до 1-го ВАРТОВОГО*) Він дуже старий. Настільки старий, що вже не розбере, що трапилось колись, а що – нині. Не слухай його!

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: (*Починає скандувати*) У-бив-ця! У-бив-ця! У-бив-ця!

1-ий ВАРТОВИЙ: От лихо яке!

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: У-бив-ця! У-бив-ця!

1-ий ВАРТОВИЙ: Та скільки ж можна?!

ЧОЛОВІК: *(Жестом показує, мовляв, зараз залагодимо. Повертається до батька.)* Тату, припини вже! Помовчи! *(До решти.)* Прийшли!

(СТАРИЙ ЧОЛОВІК ображено замовкає. Всі, в тому числі й СТАРА ЖІНКА, прямують до дверей. ЧОЛОВІК відчиняє двері...)

ЧОЛОВІК: Проходьте!

ЖІНКА: Ласкаво просимо!

СТАРА ЖІНКА: Ми так раді вас бачити!

Заходять члени ради старійшин: попереду ГОЛОВА, за ним СТАРИЙШИНА- ЖІНКА, СТАРИЙШИНА-ЧОЛОВІК (чоловік), ПОВИТУХА. За ними заходить 2-ий ВАРТОВИЙ.

ГОЛОВА: Моє шанування!

ПРИСУТНІ: *(Дуже шанобливо)* Здрастуйте!

Добридень!

Проходьте!

Ласкаво просимо!

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: *(Стиха, щоб не почули інші, звертається до своєї дружини, вказуючи на 2-го ВАРТОВОГО.)* А оце – другий!

СТАРА ЖІНКА знаками показує, що ЧОЛОВІК сердитиметься.

ЖІНКА: Де Ви сядете?

ГОЛОВА: *(Оглядає кімнату.)* Годилося б десь повище... Адже справа така...

ЖІНКА: *(Вказує рукою.)* Тут буде гаразд?

(ГОЛОВА обертається до решти старійшин. Вони кивають головами.)

ГОЛОВА: Гаразд...

ГОЛОВА зі старійшинами сідають. 1-ий і 2-ий ВАРТОВІ стають по обидва боки дверей. СТАРИЙ ЧОЛОВІК уважно розглядає старійшин і вартових.

ГОЛОВА: Принесіть невеличкого столика!

ЧОЛОВІК і ЖІНКА приносять столик, ставлять його перед ГОЛОВОЮ.

ЧОЛОВІК: Може, іще щось?

ГОЛОВА: Коли ми будемо говорити, може пересохнути горло. Принесіть трохи води. І склянок, щоб на всіх вистачило.

ЖІНКА приносить карафку з водою й декілька дерев'яних келишків, ставить усе це на стіл.

ГОЛОВА: Дякую, дочко. Де там твоя невістка?

ЖІНКА: Покликати?

ГОЛОВА: Аякже! І не барися, не будемо гаяти часу.

ЖІНКА: *(Синові.)* Я покличу.

ЖІНКА заходить до кімнати й робить МОЛОДІЙ ЖІНЦІ знак вийти.

ГОЛОВА: Не будемо ж ми обговорювати без неї! *(До СТАРОЇ ЖІНКИ.)*
Правильно я кажу?

СТАРА ЖІНКА: Правильно!

ГОЛОВА РАДИ СТАРІЙШИН: Всі можуть сідати. Той, кого ми пита-
тимемо, буде вставати, виходити сюди й відповідати. Ясно?

ВСІ: Ясно.

Добре.

ГОЛОВА: *(До СТАРІЙШИН.)* Починаймо?

Ті кивають головами.

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: *(Стиха до жінки)* Нарешті вартових засудять!

Жінка знаками показує йому, щоб він замовк. Потім майстерною пантомімою розповідає йому, що судитимуть невістку за те, що вона збирається дочасно народити.

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: Ще й до того ж вагітну жінку? Живодери!

СТАРА ЖІНКА: Цить!

ГОЛОВА: Перед тим, як іти до вас, ми завернули до корита. Як вам ві-
домо, коли корито вщент наповниться талою водою, небезпека мине.
Але, на свій жаль, ми побачили, що до краю залишається ще на два
пальці порожнього місця. *(Показує.)* Це означає, що не сьогодні-завтра
корито вщент заповниться і небезпека мине. І тоді всі, хто поїхав звідси
на початку зими, повернуться разом зі своїми сім'ями, привезуть бо-
рошно, цукор, сіль, овочі, м'ясо та інші продукти, і майже три місяці, аж
до першого снігу, будуть із нами. На нас чекають весілля, народження
дітей, веселощі й розваги. А коли випаде перший сніг, сім'ї з немовля-
тами, а також і деякі інші, залишать наше село. Вони поїдуть і будуть
працювати, адже вони мусять до наступного літа назбирати стільки про-
дуктів, щоб їх вистачило на наступну зиму тим, хто залишається. Потім
вони знову приїдуть, а тоді знов поїдуть звідсіля. Зараз ми якраз чекаємо
на їхнє повернення, і раптом приходиться повитуха і розповідає про цю не-
сподіванку.

СТАРИЙШИНА-ЧОЛОВІК ось-ось почне кашляти. Всі наполохані... СТАРИЙШИНА-
ЖІНКА звичним рухом подає йому подушку. СТАРИЙШИНА-ЧОЛОВІК притискає по-
душку до обличчя, беззвучно кашляє. Потім беззвучно прочищає горло. Повертає подушку
СТАРИЙШИНІ-ЖІНЦІ.

ГОЛОВА: З болем мушу визнати, що зараз трапилося те, чого вже п'ят-
десят років не траплялося. Ми зіткнулися з передчасними пологами.
Я, як і решта старійшин, дуже цим засмучений... Але іншого виходу

в нас немає... Ми мусимо вчинити за законом, адже на карту поставлені життя і безпека людей...

СТАРІЙШИНА-ЧОЛОВІК знову збирається закашлятися. Однієї подушки мало, щоб заглушити звук його кашлю. Йому закривають обличчя кількома подушками, він кашляє, потім замирає. Помер... Його кладуть на підвищення. Всі по одному скорботно проходять перед ним...

ГОЛОВА: Не гаймо часу... Ми повинні виконати свій обов'язок... Повернімося до нашої справи. (До ПОВИТУХИ.) Коли вони тебе повідомили?

ПОВИТУХА: (Підводиться.) Нещодавно.

ГОЛОВА: Далі?

ПОВИТУХА: А далі я прийшла, подивилася... Потім – вас повідомила. Як мені не боляче, але мушу визнати, що молодиця має ось-ось народити.

ГОЛОВА: Ти впевнена?

ПОВИТУХА: Впевнена.

ГОЛОВА: Ти можеш іще раз її оглянути.

ПОВИТУХА: Це зайве. Всі ознаки вказують на те, що вона ось-ось народить.

ГОЛОВА: Можеш сідати. Ви! (МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК і МОЛОДА ЖІНКА підводяться.) Ми визначили, що для того, щоб пологи пройшли в нормальних умовах, вони повинні настати тільки через місяць. А ви надумалися народжувати, коли ще не минула загроза лавини. Ви знаєте, що це ставить під загрозу життя інших людей, і це – найтяжчий злочин?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Знаємо...

МОЛОДА ЖІНКА: Знаємо...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Але ж нашої вини в цьому немає!

ГОЛОВА: Тобто, як це?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: За нас усе порахували старші. Нам сказали: тоді-то й тоді-то... І ми провели першу шлюбну ніч, коли нам було сказано. А до тих пір я бачив свою дружину лише здалеку... Ми навіть не підходили одне до одного...

ЧОЛОВІК: Шановний пане Голово, можна я скажу?

ГОЛОВА: Давайте, тільки не довго...

ЧОЛОВІК: Мій син каже правду. Ми не давали їм бачитися до призначеного дня.

ЖІНКА: Ми не дозволяли їм навіть за руки взятися...

ГОЛОВА: Так! Без дозволу не розмовляти! Ясно?

ЖІНКА: Ясно, пане Голово.

ГОЛОВА: Припустимо, що все сталося вчасно. Тоді я не розумію, як

могла виникнути така ситуація...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Це передчасні пологи.

ПОВИТУХА: (*Підводиться.*) Так, пане Голово... Це передчасні пологи...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Тобто, нашої вини в цьому немає...

(*Пауза.*)

ГОЛОВА: Є чи немає – яка різниця? Ми ж тут зібралися не для того, щоб обговорити, передчасні це пологи чи пізні. Для нас важливо, що ми тепер маємо... Зараз, коли ще не минула небезпека, у твоєї дружини почалися перейми... Ось що нас цікавить... Ні, якщо ви всупереч законам дочасно зляглися, то це, звичайно, нас теж стосується... Але на наслідки це все одно не впливає. Процедура відома... (Беззвучно отримує згоду решти.) Молодицю негайно буде покладено в домовину і поховано! І нам би хотілося, щоб ви знали, що нас таке рішення теж засмучує...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Пане Голово...

ГОЛОВА: Говорити більше нема про що. Молодиця щомиті може народити. Чи варто нагадувати, які з цього можуть бути наслідки? Звичайно, якщо повитуха не згодна, що молодиця в будь-який момент може народити, то можна відкласти виконання рішення і продовжити обговорення... (*До ПОВИТУХИ.*) Адже в цій ситуації лише ти маєш право заперечувати. Є в тебе що сказати?

ПОВИТУХА: Ні, пане Голово.

ГОЛОВА: Тоді негайно приступити до виконання законного рішення!

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: То вони не вартових судять!

ЧОЛОВІК і СТАРА ЖІНКА знаками показують СТАРОМУ ЧОЛОВІКОВІ мовчати.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Мою дружину карають за те, в чому немає нашої вини... Закони, бачите, такі! Але ж ми нічого незаконного не зробили! Весілля, перша шлюбна ніч – усе в нас було тоді, коли треба.

ГОЛОВА: (*Сердито.*) Ми вже про це говорили, синку... Я, чесно кажучи, вперше бачу, щоб так сперечалися. Не знаю, чи варто й нагадувати, чому наших земляків за кордоном залюбки беруть на роботу? Бо вони не сперечаються! Як їх тут виховали чемними, так вони і живуть там, куди їх на якийсь час закидає доля. Не забуваймо, що слово «безлад» вийшло в нашому суспільстві з ужитку лише тому, що ми звикли суворо дотримуватися законів! (*Сердито.*) Що ти хочеш сказати? Давайте посперечаємося з законом, а люди нехай собі гинуть?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: (*Зворушено.*) Я не хочу, щоб люди гинули! Але я також не хочу, щоб загинула моя дружина!

ГОЛОВА: Я розумію твою скорботу, молодий чоловіче. Я теж був ко-

лись молодим... Я теж колись кохав... Але треба вміти йти на жертви заради того, щоб інші жили...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: *(Мало не плаче.)* Пологи: це ж вам не так, що раз – і готово! Давайте зачекаємо ще, будь ласка!

ГОЛОВА: Це неможливо... Я не можу наражати на небезпеку ціле село. Або твоя дружина, або всі інші... Тобто всі ми... Третього немає! Якби можна було щось придумати, щоб усіх врятувати, то чого б я сперечався? *(Рішуче.)* Рішення мусить бути виконано, і негайно! Закон є закон! А якщо вона зараз візьме, та й народить, а? Що ми тоді робитимемо? Нам вистачить і самого тільки крику жінки під час пологів... А як дитя заверещить, що ми тоді робитимемо? Нас же тут усіх лавиною накриє! *(Враз суворішає.)* Якщо ти будеш і далі розп'якувати, то ми будемо змушені прийняти таке саме рішення і стосовно тебе! Краще помовчи!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Пане Голово...

ГОЛОВА: Я тебе попередив! Не забувай! Слово – срібло, а мовчанка – золото! Ми сторіччями так живемо... *(Жестом указує ВАРТОВИМ розпочинати.)*

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: То вони не вартових судять! Вони будуть закопувати не цих нелюдів, а безневинних людей?

ГОЛОВА: Що він таке верзе?!!!

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: Ти засуди тих, хто задушив мого брата, чуєш?

ГОЛОВА: Що ти таке кажеш?

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: Убивць суди, чуєш? Якщо тобі так свербить, суди ббивць! Але ж ти їх не засудиш! Вони ж тебе миттю задушать!

ГОЛОВА: Заткніть йому пельку!

1-ий ВАРТОВИЙ намагається зав'язати СТАРОМУ ЧОЛОВІКОВИ рота величезною хусткою, яку приніс із собою.

ГОЛОВА: Хутчіш давай, хутчіш!

СТАРИЙ ЧОЛОВІК: *(Не даючи зав'язати собі рота)* А-а-а, тепер я добре розумію брата! Ой, як добре я його розумію!

ГОЛОВА: *(2-ому ВАРТОВОМУ)* Ту теж підготуйте!

2-ий ВАРТОВИЙ: Так точно! Буде зроблено!

2-ий ВАРТОВИЙ починає зав'язувати рота МОЛОДИЙ ЖІНЦІ.

ГОЛОВА: Я прямо не знаю, що з тобою робити, хлопче... Ну, будемо вважати, що це горе тобі затьмарило розум. Я тобі вибачаю...

2-ий ВАРТОВИЙ: *(Він уже зав'язав МОЛОДИЙ ЖІНЦІ рота та зв'язав їй руки за спиною.)* Все гаразд, пане Голово.

ГОЛОВА: *(Вказуючи жестом, що очі потрібно теж зав'язати.)* Як

робиш, то роби по-людськи!

2-ий ВАРТОВИЙ зав'язує МОЛОДИЙ ЖІНЦІ ще й очі. Вона тремтить від страху.

ГОЛОВА: Отак... *(До реєти.)* Звідси не виходити! Поки все не скінчиться, всім сидіти вдома! *(До 1-го ВАРТОВОГО.)* Ти залишишся тут. *(До реєти старійшин.)* Давайте, вставайте. Підемо подивимосся.

ГОЛОВА разом зі старійшинами підводяться. 2-ий вартовий намагається вивести МОЛОДУ ЖІНКУ. Це не так просто зробити. Вона опирається, стогне, не хоче йти.

ГОЛОВА робить знак 2-ому ВАРТОВОМУ, і той практично волоком тягне МОЛОДУ ЖІНКУ до дверей. За ними ГОЛОВА та старійшини повільно прямують до дверей. Всі інші беззвучно спостерігають. Тим часом МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК крадькома відкриває коробку, бере з неї набій, заряджає одну з рушниць.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: *(Спрямовуючи рушницю вгору.)* Ану, стійте! *(Всі ціпеніють.)*

ГОЛОВА: Що ти хочеш зробити, синку?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Стійте, я сказав!

СТАРІЙШИНА- ЖІНКА: Що це таке? Що він робить?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Не змушуйте мене натискати на спусковий гачок!

ГОЛОВА: Та що ж це таке коїться!

СТАРІЙШИНА: ЖІНКА: Якщо він натисне, то рушниця ж вистрілить! А якщо рушниця вистрілить... Ах ти, Господи!

ГОЛОВА: Ми ж усі... Ми ж загинемо!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Так! Загинемо! Або моя дружина житиме, або ми всі тут подохнемо!

(Пауза.)

ЧОЛОВІК: Опустити рушницю...

ЖІНКА: Ти що, хочеш, щоб і ми загинули?

ЧОЛОВІК: Ми ж усі загинемо, ти що, не розумієш?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Не лізь, тату!

ЧОЛОВІК: Та як же ж «не лізь»? Отямся, синку...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: І що, нехай собі помирає? Ні, я мушу зробити все, щоб моя дружина з моїм дітям залишилися жити!

ЧОЛОВІК: Та що ж ти можеш зробити?

СТАРА ЖІНКА: Ми всі загинемо!

ЖІНКА: Ти ще такий молодий! Що ти, жінки собі не знайдеш? Тільки гукни! І дитину тобі народить...

СТАРА ЖІНКА: Ти ж батька з матір'ю погубиш!

СТАРІЙ ЧОЛОВІК: А я пишаюсь онуком!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ви мене не розумієте! *(До ГОЛОВИ.)* Нікому

не рухатися з місця! Поверніться на свої місця... По місцях, вам сказано!

ГОЛОВА та старійшини повертаються на свої місця. 2-ий ВАРТОВИЙ відводить МОЛОДУ ЖІНКУ на її місце. Підкоряючись жестам МОЛОДОГО ЧОЛОВІКА, він знімає з неї пов'язки та розв'язує їй руки. Пауза.

ГОЛОВА: Мені в горлі пересохло... Можна попити?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Пийте!

ГОЛОВА випиває води. Інші старійшини теж п'ють воду.

ГОЛОВА: І що тепер буде?

СТАРІЙШИНА: ЖІНКА: Чого ми чекаємо?

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: *(До 1-ого ВАРТОВОГО)* Ти! І ти, тагу... Підійть до корита, подивіться, як там. Скільки там натекло... Та не баріться!

ЧОЛОВІК разом із 1-им ВАРТОВИМ виходять.

СТАРІЙ ЧОЛОВІК: А давайте й вартових засудимо!

СТАРА ЖІНКА знаками змушує його замовкнути. Всі чекають... ГОЛОВА та старійшини дуже налякані та стривожені. Після довгого очікування повертаються ЧОЛОВІК та 1-ий ВАРТОВИЙ.

ЧОЛОВІК: На палець!

1-ий ВАРТОВИЙ: Так, іще на палець...

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Але ж її зовсім відпустило! А може, повитуха помилилася! Може, це не перейми! Але через вашу нетерплячку моя дружина ледь не загинула... Дивіться! Де ви бачите перейми?

ГОЛОВА: Що ти таке кажеш, синку? Невже повитуха брехатиме? А як же ми? А твої батьки? Всі ж загинуть! Тобі не шкода, а?

Зненацька молода жінка починає корчитися від болю.

ГОЛОВА: О, Господи!

ПОВИТУХА: Вона зараз народить!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: *(1-му ВАРТОВОМУ)* Зав'язи їй рота!

1-ий ВАРТОВИЙ зав'язує рота МОЛОДІЙ ЖІНЦІ.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Відведи її до кімнати...

1-ий ВАРТОВИЙ веде МОЛОДУ ЖІНКУ до кімнати. СТАРІЙ ЧОЛОВІК демонструє свою радість, беззвучно плескаючи в долоні.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: *(ПОВИТУСІ.)* Підійть із ними. Мамо, ти теж допоможи...

ПОВИТУХА: *(ЖІНЦІ.)* Принеси таз із гарячою водою! Хутко!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Хутчіш, мамо!

ГОЛОВА: *(З жахом.)* А якщо немовля закричить?!!

СТАРІЙШИНА-ЖІНКА: *(Нажахано)* Заверещить?!!

ГОЛОВА: Ми всі загинемо!

СТАРІЙШИНА-ЖІНКА: Загинемо! Загинемо!

СТАРІЙ ЧОЛОВІК: А я й повернувся сюди помирати... Мені бай-
дуже. Як добре я зараз розумію брата! Мені теж хочеться крикнути перед
смертю... Я хочу кричати! Прямо зараз!

СТАРА ЖІНКА: Не здумай! Не роби цього!

ЧОЛОВІК: Я ж твій син, тату!

ЖІНКА: Все! Це, напевно, кінець!

ЧОЛОВІК: І ти хочеш забрати в мене життя! *(Рукою затуляє батькові
рота.)*

ЖІНКА: *(Синові.)* Навіщо я тебе ростила? Щоб ти накликав на мене
смерть? Я прокляну те молоко, яким тебе годувала! Я прокляну свої руки,
які за тобою доглядали!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Припинить!

ПОВИТУХА знаками наказує 1-му ВАРТОВОМУ вийти з кімнати. 1-ий ВАРТОВИЙ ви-
ходить до решти. 2-ий ВАРТОВИЙ крадькома наближається до МОЛОДОГО ЧОЛОВІКА.
Коли він уже ось-ось має вхопити МОЛОДОГО ЧОЛОВІКА за руку, той помічає й прикла-
дом рушниці збиває 2-го ВАРТОВОГО з ніг.

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Ах ти ж!... Не здумай ще раз так зробити!

ГОЛОВА: *(Звертаючись до 1-го ВАРТОВОГО)* От бовдур!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Тобі ясно?

2-ий ВАРТОВИЙ: Ясно...

В кімнаті МОЛОДУ ЖІНКУ вкладають так, щоб глядач бачив її з голови. Пологи відбу-
ваються беззвучно. ПОВИТУХА по ходу справи жестами показує ЖІНЦІ, що робити.

СТАРІЙШИНА-ЖІНКА: *(Перелякано.)* Але ж... Треба буде немовляті
затулити рота. Бо воно як почне кричати, як почне!...

ГОЛОВА: Треба буде тримати дитині рота, доки не набіжить повне ко-
рито...

МОЛОДА ЖІНКА стогне сильніше... Придушені стогони лунають десь із глибини кім-
нати. Раптом вона перестає стогнати. Повитуха піднімає вгору дитину, затуляючи їй рота
рукою. Раптом немовля вислизає з рук ПОВИТУХИ й зісковзує в таз. Лунає пронизливий
вереск. Немовля кричить оглушливо й протяжно, ніби сміється... Тим часом ПОВИТУХА
знову хапає дитину.

Настає повна тиша...

Чути відлуння дитячого крику...

Знову тиша...

Всі з жахом чекають шуму лавини... Дехто промовляє молитву...

Немає жодної ознаки лавини.

ГОЛОВА: Не зійшла!

СТАРІЙШИНА-ЖІНКА: Напевно, й не зійде.

ГОЛОВА: Дай, Боже!

МОЛОДИЙ ЧОЛОВІК: Тихше!

(Ще одна пауза.)

СТАРІЙ ЧОЛОВІК: *(Незважаючи на те, що дружина намагається йому перешкодити, хапає з рук МОЛОДОГО ЧОЛОВІКА рушницю й навстіж відчиняє двері. Лунає страшенний крик.)* Е-ге-ге-ге!!!

Трохи згодом чути відлуння.

Тоді він стріляє з рушниці. Постріл розкохується відлунням.

Напружене очікування змінюється бурхливою радістю. Знадвору лунають постріли, чути звуки зурни, барабанів...

Завіса

4 серпня 2001 року

Саригерме – Оргаджа